

TERAPIE. POSTSTRUKTURÁLNÍ REVIZE

Motto: Chybujeme, hledáme-li vysvětlení tam, kde bychom měli sledovat dění.

Ludwig Wittgenstein, 1968

První, co je očividné každému, kdo pozoruje terapeutické sezení, je to, že terapeut a klient spolu rozmlouvají, že používají jazyk. A přesto je skutečnost, že terapie vyžaduje používání jazyka, skrývána jako Odcizený dopis E. A. Poa. Skutečnost, že terapie vyžaduje jazyk, byla sice vždy nasnadě, ale přehlížena.

Zajisté se vyskytly výjimky.. Andersonová a Goolishian 1988,

(Přístup Andersonové a Goolishiana je pravděpodobně blízký našemu pohledu, který vychází z toho, že do popisu je zahrnut i terapeut. Andersonová a Goolishian však nedávají čtenáři žádné klinické příklady „rozřešení problému“, a proto je vztah mezi jejich a naším pohledem nejasný.)

Bandler a Gringerr (1975), de Shazer (1988) a Watzlavick (1978). Všichni měli zájem o používání jazyka, lingvistiku a filosofii jazyka vis-a-vis provádění terapie. Pozorování terapie optikou dnešní filozofie jazyka přináší nejen řadu nových pohledů na jazyk, ale i na provádění terapie v jazyce a na působení jazyka v terapii.

Ačkoli se tento esej zaměřuje na vybranou sesi a na jeden přístup k terapii, všechny přístupy k terapii zahrnují užití jazyka. Díky tomu mohou být představy o tom, jak jazyk funguje, užitečné pro klienty i terapeuty nehledě na specifikou použitého přístupu.

Jazyk

Všem se nám líbí, když se jazyk chová poslušně, je přesný. O to víc v takové oblasti, jakou je psychoterapie či rodinná terapie, které se představujeme jako cosi „vědeckého“, nebo přinejmenším jako něco víc než jen obyčejný jazyk zavedený pro všední den, Když použijeme a slyšíme taková slova jako „obyčejný“ nebo „vědecký“ jazyk, přisuzujeme jimi jazykům různou spolehlivost. Je to přesvědčení užitečné, protože pomáhá (přinejmenším) udržet iluzi, že v našem světě existuje pořádek, anebo (přinejmenším) souvislost.

Ovšem vlastní zkušenost nám napovídá, že jazyk není až tak přesný, logický a souvislý. Krátká ukázka ilustruje tento moment.

(Tento úryvek je vypůjčen a volně upraven podle knihy Paula de Mana *Alegories of reading* (1979). De Man, americký literární kritik, postavil svou dekonstruktivistickou¹ aktivitu na myšlence, že všechny texty se dekonstruují v podstatě stejným způsobem, jako se dekonstruuje uvedený případ. Rozbor fungování jazyka použitý v tomto esejí částečně vychází z práce de Mana.)

Edit Bunkerová se ptá Archieho, jestli chce mít nové boty na bowling šněrované zprava doleva, nebo zleva doprava. Archie odpovídá otázkou: „Jaký je v tom rozdíl?“ A Edit začíná vysvětlovat, jak se šněrování boty odleva liší od šněrování boty odprava. Jak to ale vysvětluje, Archie je stále víc a víc znechucený a rozzlobený a snaží se Edit přimět, aby mu odpověděla přesně „V čem je to jiné?“

Ze všeho je důležité nejdříve říci, že v ukázce ani Edit ani Archie neudělali v tom, jak používali jazyk, žádnou chybu. Edit poučuje Archieho, že při šněrování bot na bowling je možné postupovat správně nebo špatně. (Od sportovců a atletů víme, že šněrování zprava doleva může přinést štěstí, a tedy zleva doprava by mohlo být nešťastné, a proto špatné..) Takže otázka, kterou položila není ani nelogická, ani špatně formulovaná. Teprve Archieho reakcí: „v čem je to jiné“, začínají trampoty a či komedie. Edit si jeho otázku naprosto rozumně vykládá v pojmech své vlastní otázky a pokouší se vysvětlit, co míní (to ovšem bylo dokonale jasné už od počátku). Stejně rozumně lze Archieho otázku brát jako rétorickou“ jaký je v tom rozdíl pro mě? V tom případě musí být Archie zcela logicky zklamán, jestliže se mu Edit snaží vysvětlit něco, co jemu je od počátku jasné, aniž by však odpověděla, v čem si

1 Dekonstruktivismus není opakem konstruktivismu, tím by byl destruktivismus [pozn. překl.]

myslí, že bude rozdíl pro něj.

Komedie Edit a Archieho, stejně jako všechny komedie, jejich trampoty jako mezi kterýmikoli dvěma lidmi, jsou založeny na skutečnosti, že najednou jsou vedle sebe dva stejně legitimní výklady Archieho otázky, a ve chvíli, kdy se ptá: „jaký je v tom rozdíl“, prostě neexistuje způsob (pro nás), jak rozhodnout mezi těmito výklady.

Jakkoli by se nám chtělo Edit či Archieho obvinít, že dělají něco špatně, nemůžeme. Je-li něco v tomto případě špatně, spočívá vina v jazyce samotném. Bylo by nám jistě milé, kdyby přestalo být nemožné rozhodnout se mezi dvěma (či více) rovnocennými výklady nějaké nevelké skupinky slov. Většinou bychom rádi, kdyby jazyk byl poslušnější, než je. Rádi bychom, aby existoval jen jediný, opravdový význam pro každé ze všech slov.

Například by se nám líbilo, kdyby se všechna slova chovala tak, jako slovo „pes“, které odkazuje k pojetí psa jako určitého druhu psovitých šelem a ne k jinému druhu šelem (vlkům). Slovo pes je oddělené a odlišné od všech jiných slov. Podobně slovo „kočka“ se vztahuje k pojetí kočky jako zvláštního typu kočkovité šelmy a k žádnému jinému typu kočkovitých šelem (tygr, lev).

Strukturální a poststrukturální pohled

Strukturalistické myšlení

Strukturální myšlení se týká toho úhlu pohledu, té řady předpokladů a toho způsobu myšlení, které ovlivnily širokou paletu počínání od lingvistiky k filozofii, antropologii a psychologii 20. století. Stačí se jen podívat na typické představy o struktuře psyché nebo na vztah vědomí a nevědomí, jako příklady, jak strukturální myšlení proniklo stejně do profesionálního, tak i do všeobecného podvědomí společnosti. Pro terapeuty čtoucí tento esej je důležité poznamenat, že toto použití termínu „strukturální“ zde není shodné s Minuchinovou strukturní rodinnou terapií (Minuchin 1974) nebo prací Bandler a Grinder (1975), kteří jsou všichni příslušníky rozsáhlé řady badatelů o struktuře. Pojem strukturální odkazuje v tomto eseji k celé třídě strukturálních činností a myšlení, spíše než k jednotlivým jejím členům.

V pokusech vytvořit vědu o významu strukturalisté (Chomsky 1968, 1990, Levi-Strauss 1963, Saussure 1959) předpokládali, že přinejmenším pro domorodé mluvení jazykem struktura povrchu (použitých slov) může být přeložena, převedena či odvozena od hlouběji ležící struktury nebo nevědomí, a díky tomu je pro každé slovo možné nalézt jeho pravý význam (Harland 1987), ať už je to slovo „nymfomanie“ či „pes“. Strukturalisté pochopitelně věděli, že „nospavost“ a „kočka“ jsou různé druhy slov. Zatímco pojetí „psa“ je zřejmé, u takových slov jako „deprese“ či „nospavost“ je volně naplnitelné, nicméně jak ujišťuje Saussure nalezitelné. „Nymfomanie“ tedy znamená „sexuální nutkání ženy“ a ne „sexuální nutkání muže“ a také žádný jiný problém, sexuální či jiný, který by žena mohla zakoušet. V rámci strukturalismu se „nymfomanie“ určitě nemůže změnit na „nospavost“. Ovšem v nově rozvíjeném poststrukturálním pojetí jazyka (Harlan 1987) se zdá, že je to přesně to, co slova dělají. Jak dokresluje případ Edit a Archieho Bunkerových, někdy můžeme rozhodnout, co vlastně slova znamenají.

Poststrukturalistické myšlení

Gramatika a její užití, logika a její užití jsou v jazyce často nespojitě, jako v příkladu Bunkerových. Rozdíl mezi gramatikou a jejím využitím, mezi logikou a jejím využitím, je stejný jako mezi pravidly nějaké hry a hraním této hry. Kupříkladu pravidla pokru jsou jednoduchá a přímočará: trojice je víc než dvojice a tak dál. Ovšem nic se v pravidlech neříká o blafování, situaci, kdy vyhrává pět nesrovnaných karet nad dvojicí či dokonce trojicí stejných. Když to převedeme na jazyk, Wittgenstein k tomu podotýká: „pro velkou třídu případů (i když ne pro všechny), v nichž využíváme slovo „význam“, můžeme definovat takto: význam slova je jeho užití.“ (Wittgenstein 1968).

Zatímco převládající strukturalistický pohled vidí pravdu a význam jako něco pod povrchem nebo uvnitř osobnosti, systému, struktury, jiný pohled zvaný poststrukturalismus (viz. např. Harland 1987), tvrdí, že právě interakce lidí je tou činností, kterou je význam vytvářen.

Strukturalismus a poststrukturalismus v zásadě vyžadují navzájem nespojitě uvažování o slovech, pojmech a významech.

Dnešní poststrukturalistické myšlení chápe náš svět, náš sociální, interakční kontext jako vytvořený jazykem, slovy. Z perspektivy pohlížející na jazyk jako na univerzální medium (Hintikka a Hintikka 1986) jazyk utváří „lidský svět a lidský svět tvoří celý svět“ (Harland 1987). S tímto přístupem se pak naše standardní modely reality převrací: to, co jsme byli zvyklí považovat za „povrch“, jako něco zakotveného ve struktuře, náhle dostává přednost před tím, co jsme považovali za základ. Svět pojmáný jako jazyk, zpochybňuje možnost nalezení obecných zákonů, jak o to usilují strukturalisté.

Podle Richarda Harlanda jsou strukturalisté zaměřeni na poznání (lidského) světa, na jeho odhalení pomocí podrobného analytického pozorování a na zmapování světa rozprostřením sítě vysvětlujících souřadnic. Jejich postoj je Objektivita, tradiční vědecký postoj; Pravda, jejich cíl, je tradiční vědecký cíl. Pro strukturalisty je význam stálý a poznatelný díky transformacím, pro poststrukturalisty je význam znám díky sociální interakci a dojednání. Významy jsou přístupné, protože leží mezi lidmi a ne proto, že by byly skryté uvnitř individuální psyché (systému, rodinné struktury atd.)

Harland (1987) zaujímá stanovisko, které je možná extrémní, když chápe poststrukturalní myšlení jako: „nejen neslučitelné s pojetím struktury, ale jako radikálně protiscientistické...“

Destrukci Pravdy a Objektivity se pak vědecké poznání stává méně validní než literatura a politická činnost. Podobné analytické pozorování a rozšiřování vysvětlujících souřadnic lze odložit jako neúčinné.“

„Vědecké poznání“ tedy můžeme brát jako o nic více a nic méně validní než ostatní druhy poznání, je prostě jen jiné. Hlavní rozdíl mezi vědeckým poznáním a narativním poznáním je, že: „vědecké poznání vyžaduje, aby byla používána jen jediná jazyková hra na pojmenování a všechny ostatní byly vyloučeny. Paralela mezi vědeckým a nevědeckým (narativním) poznáním nám pomáhá rozumět, nebo alespoň cítit, že existence jednoho není více ani méně nevyhnutelná než existence druhého. Obojí jsou řady výroků. Výroky jsou tahy učiněné hráčem v rámci obecně použitelných pravidel... Je tedy nemožné potvrdit existenci nebo validitu narativního poznání na základě vědeckého poznání a naopak: relevantní kritéria jsou odlišná“, (Lyotard 1984)

Poststrukturalisté zásadně zpochybňují neslučitelnost subjektu a objektu, na níž závisí možnost objektivity.

Nemusí to tak být: příklad z praxe

Jazyková hra definování problému a vytváření výjimky.

Jedna klientka se svým manželem navštívila Insoo Berg (a tým tvořený Steve de Shazerem, Larry Hopwoodem a Jane Kashingovou) v BFTC, protože před šesti týdny se u ní objevila „neukojitelná“ sexuální touha, jak sama řekla, stala se nymfomankou. (Nymfomanie = nadměrný a nekontrolovatelný sexuální chtíč u žen. Z řec. nymphe - nevěsta a mania - pobláznění.) Během těch šesti týdnů musela alespoň jednou denně mít pohlavní styk, neboť bez toho bděla a plakala až do tří hodin do rána. Než přišla na toto sezení, byla schopna si odříci pohlavní činnosti jen dvě noci po sobě, a to tak, že spala úplně oblečená a položená na přikrývce.

V průběhu sezení pokračoval klientčin popis obtíží od špatného k horšímu. Chtěla by normální sex (asi třikrát týdně), který by nebyl postižen nutkavostí. Chtěla prostě jít spát, aniž by předtím musela souložit. Bez své „denní dávky“ sexu nebyla schopna usnout. Z jejího pohledu všechny důvody, pro které nyní měla sex, byly špatné. A její nymfomanie, to byl problém s kořeny sahajícími hluboko do dětství, což by podle ní potřebovalo „hlubokou terapii“.

V tomto bodě sezení měl problém „nymfomanie“ takováto kritéria:

1. Je to nutkání
2. Obsahuje to patologický sex, problém táhnoucí se hluboko do dětství.
3. Obsahuje to samé špatné důvody pro sexuální chování.
4. Je to příznak „špatného manželství“.
5. Slouží to jako způsob jak usnout.

Znamením nepřítomnosti problému nebyla žádná výjimka, to jest chvíle, kdy by překonala nutkání

mít sex, která by neobsahovala úmyslné sebeomezení. Aby výjimka pro ni mohla být smysluplná a užitečná, aby ukázala neproblémovost, musela by se projevit samovolnou ztrátou sexuální nutkavosti. V pojmech strukturalismu je tímto zřetelně dáno pojetí nymfomanie, jak je tou ženou užito. Víme, co pro ni „nymfomanie“ znamená. Vidíme jednotlivé prvky, z nichž konstruujeme svou (problematickou) realitu. Manžel, terapeutka, tým a kterýkoli čtenář, každý může mít velmi podobný, ale i velmi rozdílný koncept téhož slova.

Jsou různá kritéria, která umožňují oddělit jedno pojetí slova od jiných. Poststrukturalisté například poukázali na to, že každé pojetí automaticky s sebou nese svůj protiklad.

1. Je to nutkání. / Soulož má být dobrovolná.
2. Obsahuje to patologický sex, problém táhnoucí se hluboko do dětství. / Souložit by se mělo pro současné, zralé potřeby a touhy.
3. Obsahuje to samé špatné důvody pro sexuální chování. / Sex by měl být vyjádřením vzájemné lásky.
4. Je to příznak „špatného manželství“. / Normální sex je příznakem dobrého manželství.
5. Slouží to jako způsob jak usnout. / Chtěla by hladce usnout, aniž by musela nejdříve souložit.

V průběhu této části rozhovoru se terapeutka soustředila na otázky k těmto protikladům. Například: „Co se bude dít, až budete mít sex z těch správných důvodů?“, „Co se stane, až bude sex zcela dobrovolný?“. Ovšem odpovědi na takové otázky jen potvrzovaly „solidnost“ klientčina sebepojetí jako „nymfomanické“ a vedly ji k závěru, že tyto potíže jsou založeny na traumatu z minulosti.

Jazyková hra

Jedna z možností jak začít popisovat, pojímat a používat poststrukturalní pohled na to, co vyžaduje terapie, je vypůjčit si koncept rozvinutý Ludwigem Wittgensteinem a nahlížet terapii jako způsob činnosti zahrnující řadu propojených, ale samostatných „jazykových her“ (Wittgenstein 1958, 1968).

Pro Wittgensteina „pojem jazyková hra znamená zdůraznění toho, že mluvení jazykem je způsob činnosti.“ Jazyková hra je činnost plně obsažená v jazyce, celý systém lidské komunikace: Máte jen to, co jste dostali, a to je vše, oč jde. Není už více třeba hledat za, nebo pod, protože všechno, co potřebujete je okamžitě přístupné a dosažitelné. Nic není skryto.

Posun v jazykové hře

Rozhovor o dalších věcech se přesunul na manžela, ten popisoval hrozivost její nymfomanie a své vyčerpání. Sám se cítil, že je zbaven možnosti chovat se k ní romanticky. Namísto aby byl milencem, stal se samcem, sexmašinou.

Manžel: Ale podle mne, jde u nás dvou spíš o problém spánku.

Terapeutka: Přemýšlím o tom. Možná, že jsme na to koukali špatně.

Žena: Léčíte nějak insomnií? (Insomnie = prodlužovaná nebo nenormální neschopnost spát. Z lat. in = ne a somnis = spát). Byla bych pro.

Terapeutka: Nevím. Dosud jsme to brali jako sexuální poruchu, ale začíná to vypadat jako porucha spánku.

Co se to tu děje: Manžel nabídl jiný pohled, odlišné slovo - koncept, které jeho žena i terapeutka ihned přijaly. Bývalo by se zdálo, že máme pevnou půdu pod nohama, jazyk, jak se zdálo, se choval poslušně. A najednou žena říká, že chce své potíže nazývat jiným jménem!

Privátní jazyk

Wittgensteinovy „jazykové hry“ mohou být brány jako „metodologicky behaviorální psychologie tzv. vnitřních stavů“ (Fischer 1987), kde „ tzv. vnitřní proces vyžaduje vnější kritéria“ (Wittgenstein 1968), aby lidé zapojení v jazykové hře společně došli k významu. „ Vnější kritéria vytvářejí základ pro použití mentálních predikátů s ohledem na druhé... to nevyžaduje žádný „vnitřní proces“, ale ukazuje, že naše vyjádření o mentálních stavech předpokládá jejich vlastní existence“ (Fischer 1987). Wittgenstein tedy říká, že potřebujeme jazykovou hru jako veřejný rámec, abychom dali smysl našemu hovoru o pocitech a jiných osobních zkušenostech, například o nymfomanii anebo insomnií.

Konstruktivismus

Vysvětlením privátního jazyka Wittgenstein říká jenom to, že nemůže mluvit o svých osobních zkušenostech, vlastních konstrukcích reality (von Foerster 1984, von Glasersfeld 1984) bez veřejného rámce, bez jazykové hry. Tedy „význam není ani v mluvčím, ani v posluchači, je v meziprostoru obou, mezi adresátem a adresujícím“ (Mehan a Wills 1988). Ačkoli se mohou být vědomi, že konstruují realitu, což je konstruktivistická pozice, Wittgenstein by poukázal na to, že přepnutí z vyznání se v první osobě na přiřčení vlastností, či tvrzení ve třetí osobě (ona konstruuje realitu), je dáno jiným způsobem použití slov. Přechod od vyznání k přisouzení potřebuje být postaven na nějakých kritériích. Privátní jazyk se stává veřejným jazykem, protože mluvit spolu znamená, že společně tvarujeme rozhovor, a tedy „společně konstruujeme realitu.“ Konstruování reality je nejlépe zřetelné jako interakční proces, jakmile opustíme použití zájmen v první osobě jednotného čísla. Klientka může vědět a tvrdit o sobě, že je nymfomanická, ale my to nemůžeme vědět bez toho, a do té doby, než nám o tom řekne. Jakmile nám jednou o tom začne povídat, naše otázky a komentáře pomáhají vyjasnit její popis, pomáhají sdílet její popis a dovolují změnu obojího, popisu i významu.

Jsou to právě jazykové hry, v nichž slova, gesta a další dostávají, či nabývají, své významy. Z hlediska metodologického v činnosti známé jako terapie jsou jazykové hry jednotkou nejlépe přístupnou zkoumání. Mohou sloužit jako ohraničení možných významů a hranice proti nesmyslu. Pojetí jazykových her pomáhá terapeutům nalézat smysl a uspořádat své rozhovory s klienty. Každá jazyková hra pomáhá určit, jak jsou slova v jejím rámci používána, a tedy to, jaký význam nabývají pro klienty i terapeuta. V různých jazykových hrách může mít stejné slovo různé použití, a tedy i různý význam.

Jakmile manžel, terapeut a klientka přejdou v rozhovoru k „léčení nespavosti“, potíž sama se stane nerozlišitelná: chování má přinejmenším dvě třídy různých významů (které ani slovník ani diagnostické manuály nedefinují jako zjevně spjaté):

- a) může to být sexuální porucha (s připojenou poruchou spánku), nebo
- b) může to být porucha spánku (s připojenou sexuální poruchou), nebo
- c) obojí může být vtaženo k posteli jako kontextu, kde se vše odehrává (Steve de Shazer 88), nebo
- d) ve skutečnosti to může být jakákoli, zcela jiná porucha (kombinovaná se sexuální poruchou a poruchou spánku).

Jako klienti, stejně jako terapeuti, vnášíme do každé situace všechny své předchozí zkušenosti a slova, která užíváme, například „nymfomanie“, „insomnie“ atd., se s sebou nesou všechny významy, které kdy pro nás měly. Terapeut, konverzace a klient tvoří jednotku, kterou jako jednotku používání jazyka můžeme nahlížet velmi volně, protože význam, který konverzace nabývá pro klienta a terapeuta, je závislý na jejich dojednání.

Klient svou situaci popisuje ze svého vlastního, jedinečného a zvláštního úhlu pohledu. Terapeut naslouchá a vždy rozumí odlišně, vždy má jiné významy pro slova, která klient užívá, a tak to, co klient popisuje ze svého úhlu pohledu, si terapeut přepisuje ze svého. Příležitosti pro nové významy se otevírají díky těmto dvěma různým popisům, těmto dvěma různým významům, když stojí vedle sebe. (Je to, obrazně řečeno, podobné procesu odehrávajícím se při vidění hloubky. Viz „Binokulární teorie změny“ de Shazer 1982 a). Výsledek není ani klientův popis a význam, ani terapeutův, ale popis a význam odlišný od obojího.

Jazyková hra zaměřená na řešení

Když se začalo víc mluvit o problému se spaním, paní si uvědomila, že jak „problém sexuální“, tak „problém usínání“, začaly v téže době, kdy začala dodržovat rozvrh a strukturu cvičení, to jest jednu až dvě hodiny denně po celý týden. Terapeutka se zajímala, zda nemůže jít o problém cvičení? Paní i její partner však zaměřili rozhovor zpět na nespavost.

Terapeutka se poté soustředila na konstrukci řešení v kontextu „insomnie“ a začala klást otázky na spaní a nespání, hledala momenty, kdy klientka šla spát normálně a přirozeně, aniž by nejdříve musela mít sex. Zdálo se, že model pro to jít spát normálně může být nalezen v nedávné klientčině zkušenosti.

Byly tam řídké a nejasné výjimky, ale muž i žena je odmítli jako nahodilosti.

Jak rozhovor pokračoval, začalo být jasné, že u „problému usínání“ nejsou potíže nesené v tak vysoce patologizujícím duchu jako u „sexuálního problému“. Protože klientka pro své obtíže přijala nový název, terapeutka soustředila rozhovor na těžkosti s usínáním a zdůraznila, že obtíže s usínáním jsou sem tam docela běžné. (Je samozřejmě snazší rozvinout řešení „běžné obtíže“ než řešení něčeho, co je popisováno jako „silně patologický problém táhnoucí se hluboko do dětství.“)

Po celý zbytek sezení udržovala terapeutka rozhovor přísně na úrovni chování a nepřipouštěla další diskusi o myšlenkách a významech. Potíže se spánkem se staly výhradně behaviorální nebo technickou potíží, jejíž řešení lze zkonstruovat pomocí technických významů.

Po konzultaci s týmem za jednocestným zrcadlem řekla terapeutka ženě o dvou možnostech:

1. Možná, pokusně, pro nyní ukončit cvičení. Tento návrh žena okamžitě odmítla.
2. Jestliže bude vzhůru ještě hodinu po té, co ulehne
 - a) má vstát a dělat ty nejprotivnější domácí práce, jako cídít sporák, nebo
 - b) má zůstat v posteli, ale se široce otevřenými očima se soustředit na to, aby se jí jazyk nedotýkal patra úst, dokud neusne.

Druhý nápad byl přijat s pobavením: muž i žena vyprskli smíchem. V té souvislosti tým přijal další prvek: po večeři, v době, než půjde do postele, má muž hodit mincí, aby rozhodl, kterou z obou možností žena použije.

Dva týdny po tomto setkání paní poslala lístek s poděkováním terapeutce a týmu za to, že její „neukojitelnou potřebu sexu“ vzali jako „příznak nespavosti.“ Napsala, že její „spánek a libido se okamžitě vrátily k normálu.“ Nesdělila, zda ona či manžel vůbec zkusili domácí úkol.

Zkoumání a popisování děje

V našem uvažování nemá být nic hypotetického.

Musíme odložit všechna vysvětlení a jejich místo musí zaujmout jenom popis.

Wittgenstein 1968

Popisem sekvencí událostí v termínech jazykových her můžeme užitečně a názorně ukázat, co se dělo v této terapii. Když terapie začíná, pár je zaujatý problémem nebo na problém zaujatou jazykovou hrou, což je zvláštní situace, v níž je pojem „insomnie“ používán jako součást definice pojmu „nymfomanie“, který berou jako pojmenování svých potíží.

Jiná (na řešení zaměřená) jazyková hra začíná, když muž, terapeutka i žena začnou popisovat situaci v pojmech „nospavosti“. Nospavost, původně druhořadá, se stala prvořadou a původně prvotní nymfomanie se stala druhotnou. Rozdíl mezi a) „nymfomanií s rysem nospavosti“ a b) „nospavostí s vlastností nymfomanie“ otevřel možnost pro nové významy celé situace. V této (na řešení zaměřené) jazykové hře se „nymfomanie“ změnila v „nospavost“ a potom obě v „důsledek každodenního cvičení“. V tomto kontextu už nymfomanie neznámá „poruchu spánku“, ale vrací se zpět k „nymfomanií“. Navíc obojí znamená „každodenní tělocvik“, což není nic o tělesné kondici, ale míní „nymfomanií“ či „insomnií“.

Poststrukturalisté obecně pojmají znaky, slova a pojmy jako uplývající či přechodné. Znak či slovo prostě znamená jiné slovo, k němuž se vztahuje a nikoli strukturou propojené odkazy. „Pes“ se zřetelně liší od „kočka“, ale hranice mezi oběma není zaručena. V určitém kontextu jsou totiž jejich významy prchavé a proměnlivé, „pes“ může odkazovat ke „kočce“ a spolu znamenají „domácí zvířata“, nebo dokonce (v Číně) „maso“. „Nymfomanie“ je sice hlasem a výslovností vyjádřena jako jasně odlišná od „insomnie“, ale jak kazuistika ukazuje, hranice mezi oběma není zaručena, a ani hranice mezi nimi a „každodenním cvičením“ není pevná.

Na hranici mezi pojmy se nedá spoléhat a zaměření na nospavost v průběhu rozmluvy a závěrečné intervence je určeno k posílení vnějšího tlaku jako pokus zastavit přesmykání významů, ve smyslu cíle terapeutického (na řešení zaměřené) jazykové hry.

Změna či přeměna dosažená redistribucí, to jest změna významu vzniklá obrácením hierarchického

pořádku (Foucault 1972) nebo záměnou pojmu a konceptu, stejně jako na řešení zaměřená jazyková hra, potřebují udržet na místě, zpevnit v ráci rozhovoru z důvodu terapeutického pragmatismu. Jinak nové, nestabilní významy mohou dál přecházet a unikat a klient může „relapsovat“ zpět k nymfomanii. Pokud by přecházení a proměny významu pokračovaly, zůstal by ve skutečnosti „prostor nedotčený, nebylo by možné udržet předchozí rozdíl a byl by znemožněn jakýkoli účinný vstup do prostoru“ (Derrida). Problematická jazyková hra by zůstala nedotčená. Bez intervence, jestliže by pojem „insomnie“ nebyl připojen jako část řešení rozvíjející jazykové hry, mohl by se přesmyknout zpět do jazykové hry zaměřené na problém a pak by se „nespavost“ mohla stát názvem pro náhradní „symptom“.

Situace má nyní jméno „nespavost“ (ať již to pro dvojici znamená cokoli) a odněkud z toho se rozvíjí řešení „začít nový, uspokojivější život“, což zahrnuje celý balík významů nasbíraných při ukončování nespavosti, obsahující i důležité ukončení „nymfomanie“. Chovat se, jakoby význam byl stálý, se zdá být užitečné chování v každodenním životě, je to, jak se obvykle chováme.

Shrnutí

Jazyk očarovává, a proto v jazyce musíme zůstat, abychom očarování mohli léčit.

Henry Staten 1984

Význam slov není nijak přednostně dán tím, co má na mysli jejich uživatel, ten, kdo je vyslovuje. Naopak, jejich uživatel sám pouze objevuje význam svých slov tím, že je použije v jazykové hře. Slovo „samo říká víc, než si dovedu představit, že vyslovuji, a v této relaci je moje představa o významu toho, co říkám, podřízená a nikoli řídicí.“ (Derrida 1978) Slovo není odesláno, je vždy jen přijímáno (Harland 1987). Wittgenstein (1980) to dokládá takto: „já vážně myslím svým perem, protože má hlava často neví nic o tom, co má ruka píše“.

To, co je důležité pro použití a význam slov, jsou rozdíly mezi nimi, rozdíly mezi gramatikou a jejím užitím, logikou a jejím užitím a mezi tím, jak dva nebo více lidí slova používají. Mezera mezi slovy v textu (pauza mezi slovy v řeči a naslouchání) označuje odlišení, které dovoluje každému slovu vymezit významy slova předchozího i následujícího. Každé slovo s významy, které do něj vložil ten, kdo je použil, ovšem současně otevírá množství různých významů pro slova předchozí a následující. Je to uživatelova starost vybírat slova, která vymezují nebo omezují možná nedorozumění tak, aby udržel na uzdě význam, aby se nestaly bizarními, aby je uchránil před propadnutím chaosu. Je to téměř, jako by jazyk naplňoval druhý termodynamický zákon, že totiž slova a jejich významy směřují k přirozenému chaosu. Pořádek a porozumění jsou pak možné jedině v limitované, vymezené situaci. Poststrukturalisté se soustřeďují jako na ohnisko svých zájmů na „pojetí významu jako průběžně se měnícího, kotextualizovaného“ (Staten 1984). Každé slovo nebo věta se mohou objevovat ve stále nových a nových kontextech, které odlišují jejich významy, jakkoli neznatelně, od všech významů v jakýchkoli předchozích kontextech (i kdyby jen proto, že toto je nyní a tamto bylo tehdy). To znamená, že chceme-li porozumět každému použití, musíme studovat jejich odlišnosti ve vztahu k jejich kontextu (Derrida 1978).

Rozhraní mezi „textem“ a „kontextem“ je ovšem těžké vymezit: kontext je prostě širší text: význam „kontextu“ je stejně neurčitelný, a proto může přinášet stejný druh nejasností. Přesto je budeme odlišovat, i když jakýkoli finanční požadavek, aby kontext vyřešil problematická porozumění, pouze posunuje nebo přemísťuje nebo vyjevuje problém v jiné poloze: ve skutečnosti neřeší nic.

Slova jsou jakoby nákladní mašiny, které za sebou táhnou vagóny plné všech svých předchozích významů. Když klientka používá slovo „nymfomanie“, vkládá do jeho momentálního užití všechny předchozí významy, které kdy pro ni to slovo mělo. Když čtenář čte slovo „nymfomanie“ podobně, jako když ho slyší terapeut či tým, vnáší do momentálního kontextu všechny předchozí významy, které to slovo pro něj kdy mělo.

A tak ani ti, co čtou, nemohou vědět, zda to, co pro ně slovo „nymfomanie“ znamená v tuto chvíli, je totéž co znamenalo před 24 hodinami bude slovo „nymfomanie“ znamenat totéž, co znamená nyní.

V rozhovoru face-to-face je alespoň příležitost společně dojednat, jaký význam slova „nymphomanie“ je právě používán. Ale právě tak lze v rozhovoru předpokládat, což často děláme, že všichni doopravdy míníme u daného slova totéž. Protože však víme, že je mnoho a mnoho možných významů slova „nymphomanie“, či jiných slov, musíme stále hledat, jaký je to koncept či pojem slova, které používáme. Terapeutická jednotka může být chápána jako do sebe uzavřený jazykový systém, který vytváří významy dojednáváním terapeuta s klientem. Terapeutický rozhovor , to je skládání rozličných významů dohromady, a cokoli už je míněno, je to výsledek toho, jak to terapeut a klient dojednali: „nymphomanie“ nabyde významu „nespavost“. Druhořadé se stane prvořadým a prvotní druhotným.. Celý přístup k fungování jazyka použitý v tomto eseji, můžeme brát jako poststrukturální rámec, používající koncept jazykové hry k organizaci terapeutova a klientova snažení společně rozvinout nové významy a tím rozvinout uspokojivé řešení.

Je důležité si pamatovat, že taková činnost není technika či návod, dokonce ani není specifická pro jediný přístup k terapii. Jazyk vytváří obsahy nepředvídatelně a spontánně v průběhu konverzace, a tedy i v průběhu terapie. Když jsou si terapeuti vědomi možností změn, které nabízejí tyto předem nepředpověditelné momenty pro psychoterapeutické snažení, pak mohou uvést do chodu rozdíly tak, aby mohly přinést změnu klientova života. Přesun významů může vést k rozvinutí užitečných intervencí, které klientovi hned sednou, takových, které pragmaticky míří ke klientovým cílům v terapii.